

REDAKTIONSVEJLEDNING 2

VEDR. TEKSTDELENE

Udarbejdet af Bendt Viinholt Nielsen, juni 2001 – senest rev. dec. 2013.

Indhold:

TITEL OG INDLEDENDE TEKSTER s. 2

Titelside s. 2

Kolofon s. 2

Om udgaven s. 2

Motto / Komponistens forord s. 4

Om værket s. 4

Vokaltekst s. 5

Orkesteropstilling s. 5

KILDER OG KRITISK BERETNING s. 5

Kilder s. 5

Faksimiler s. 7

Stemma s. 7

Kronologi s. 7

Supplerende oplysninger fra de beskrevne kilder s. 7

Vurdering af kilderne s. 7

Redaktionsgrundlag s. 7

Retningslinjer for udgaven s. 8

Særlige redaktionelle problemer s. 10

Noter s. 11

Engelsk oversættelse følger afsnit for afsnit den danske tekstversion.

TITEL OG INDLEDENDE TEKSTER

Titelside

Rued Langgaard

Titel

Engelsk titel

for... [besætning]

(komp.år)

BVN nr. XX

Kritisk førsteudgave [udgave] ved

Critical edition by

NN

Edition Samfundet

Kolofon

Kolofonan skal som minimum indeholde følgende elementer (i bogtrykte udgaver er en del yderligere informationer, fx om ISBN-nr., trykkeri osv.; benyt *Antikrist* som model)

Rued Langgaard: Titel (på dansk) [markant titel i kursiv] (BVN nr.)

© YYYY by Edition SAMFUNDET, Copenhagen.

BVN-numre refererer til Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner.*

Annoteret værkfortegnelse. Odense Universitetsforlag, 1991.

Hovedredaktør for Rued Langgaard Udgaven på Edition Samfundet: Bendt Viinholt Nielsen
Redaktionsassistent på nærværende udgivelse: NN.

Rued Langgaard Udgaven blev etableret i 2000 med støtte fra Carlsbergfondet.

Den her foreliggende udgivelse er støttet af ...

Tak til ... [hvis nogen]

Spilletid: [evt.: ca.] XX minutter.

[Dedikation – citeres efter kilden i kursiv, lidt større skriftstørrelse]

Om udgaven

Denne faste rubrik fortæller – i så koncentreret form som muligt – hvad der er nødvendigt og tilstrækkeligt for læseren at vide om udgaven. Det er udgiverens 'konkluderende introduktion' til udgaven.

Rubrikken rummer tre afsnit, det første om udgavens kildemæssige grundlag omfatter følgende elementer (irrelevante punkter udelades):

- "Denne kritiske førsteudgave af ... [værk] er baseret på manuskripter i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling)"

eller:

”Denne kritiske førsteudgave af ... [værk] er baseret på [kilde fx ’komponistens egenhændige manuskript/partitur’], som foreligger i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling, RLS ...).”

- ”Udgaven præsenterer...” (version eller lignende)
- ”Hovedkilden er...[kilde]” (hvis ikke allerede nævnt ovf.) + evt. karakteriserende beskrivelse i få ord
- ”Forglemmelser, unøjagtigheder [og fejl *hvis relevant*] i afskriverteksten er elimineret ved kollation med ...[kilde]”
- Om særlige forhold i kilden, som udgiveren har måttet tage hensyn til og om evt. andre kilder, som er inddraget i udgaven

Andet afsnit omhandler selve udgaven og udgiverens arbejde og skal indeholde følgende elementer (irrelevante punkter udelades):

- ”Udgiverens tilføjelser og rettelser [”rettelser” *udelades hvis irrelevant*] er typografisk markeret [i partituret *hvis der også findes stemmer*] ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg.
- ”Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren.”
- ”Faste fortegn for...[instrumenter] er tilføjet af udgiveren.”
- [Om evt. ændring fra klarinetter i B til instrumenter i A med begrundelse]
- ”Passager, der gentages, er redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret; [evt. tilføjes:] dette gælder til en vis grad også passager med parallelt musikalsk indhold.”
- *eller (hvis reelt i stærkt begrænset omfang og uden ’systematisk komplettering’)*
”Passager, der gentages, samt parallelsteder er notationsmæssigt egaliseret.”
- Evt. yderligere oplysninger af redaktionel karakter, fx om pedalbrug i klavermusik eller registreringer i orgelmusik.

Tredje afsnit er en fast standardbemærkning:

- ”Der henvises i øvrigt til den separate revisionsberetning, som kan rekvireres hos Edition Samfundet eller downloades fra www.ruedlanggaardedition.dk.”

Til slut en evt. supplerende note, som ikke lader sig indpasse andetsteds.

Eksempler:

Septet

Denne kritiske førsteudgave af *Septet* er baseret på komponistens egenhændige partitur, som foreligger i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling, RLS 58,1).

Udgiverens tilføjelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinet er tilføjet af udgiveren. Gentagelser og parallelsteder er redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret.

Der henvises i øvrigt til den separate revisionsberetning, som kan rekvireres fra Edition Samfundet eller downloades fra forlagets hjemmeside: www.samfundet.dk.

Violinsonate nr. 1

Denne kritiske førsteudgave af violinsonate nr. 1 er baseret på manuskripter i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling). Udgaven præsenterer værkets reviderede og endelige version. Hovedkilden er et manuskriptpartitur fra 1945, som dels er i autograf, dels i afskrift ved komponistens hustru, Constance Langgaard (RLS 71,1). Manuskriptet er af komponisten forsynet med en del rettelser og tilføjelser, som respekteres i udgaven, men kilden bærer ikke desto mindre præg af inkonsekvent og vilkårlig notation. Forglemmelser og unøjagtigheder i afskriverteksten er elimineret ved kollation med afskriverens forlæg, det gennemrettede autografpartitur fra 1915, hvoraf dog kun sats 1-3 er bevaret (RLS

71,3). En række supplerende detaljer fra dette manuskript er endvidere tilføjet redaktionelt i udgaven, som så vidt de skønnes oversat af komponisten eller er uhensigtsmæssigt udeladt i hovedkilden.

Udgivernes tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg. Afskriverfejl og -forglemmelser er dog justeret uden typografisk markering. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Hovedkildens sporadiske pedalangivelser er gengivet uden forsøg på systematisk komplettering. Passager, der gentages, samt parallelsteder er i vidt omfang redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret.

Der henvises i øvrigt til ...

Symfoni nr. 4

Denne kritiske udgave af symfoni nr. 4 er baseret på manuskripter i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling). Udgaven præsenterer værket i den form, det fik efter komponistens seneste retoucheringer i 1950. Hovedkilden er et partitur i afskrift fra første halvdel af 1920'erne, hvori Langgaard har foretaget korrektioner og tilføjelser (RLS 14,1). Forglemmelser, unøjagtigheder og fejl i afskriverteksten er elimineret ved kollation med det foreliggende autografpartitur (RLS 14,2). En paukestemme med komponistens egenhændige tilføjelser (RLS 15) er inddraget i udgaven, idet den supplerer de øvrige kilder.

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinet og engelskhorn er tilføjet af udgiveren. Passager, der gentages, er redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret; dette gælder til en vis grad også passager med parallelt musikalsk indhold. Blandt mange vanskeligt identificerbare tilføjelser i hovedkilden findes en lille gruppe, som udgiveren tillægger autenticitet, og som er medtaget på redaktionelt niveau, dvs. med typografisk markering i partituret.

Der henvises i øvrigt til ...

Preludio patetico

Denne kritiske førsteudgave af *Preludio patetico* i originalversionen fra 1913 er baseret på komponistens egenhændige manuskriptet, som foreligger i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling, RLS 89,6). Manuskriptet vidner om, at Langgaard gennem en årrække har anvendt det som udgangspunkt for påtænkte og realiserede bearbejdelser af kompositionen (to korte versioner fra 1935 og 1938 foreligger som selvstændige manuskripter). Langgaard har i sidste ende, formodentlig i 1940'erne, 'renset' manuskriptet, således at det i dag fremtræder i sin stort set originale form. Udgaven respekterer de rettelser, som formodes at referere til originalversionen, mens der ses bort fra de generelt svage og uklare spor, som stammer fra påtænkte revisioner eller relaterer til de foreliggende korte versioner. To spring, som har en ad hoc-præget, forslagsmæssig karakter, er ikke taget til følge.

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren.

Der henvises i øvrigt til ...

Motto og/eller Komponistens forord

Citeres fra hovedkilden med kildehenvisninger/noter.

Om værket

Udgiverens forord om værkets tilblivelse, reception osv., fx med overskriften **Om symfoni nr 5** eller **Om Drapa**.

Vokaltekst

Her gengives en evt. sangtekst med kildehenvisning samt evt. parallelle oversættelser og noter (dansk/engelsk)

Orkesteropstilling

Opdeles i : **Solo e coro** og **Strumenti dell'orchestra**
Skrives altid på italiensk med evt. fodnoter på dansk og engelsk.

Fast note, hvor relevant: "Horn i basnøgle klinger en kvart over den noterede tonehøjde."

Efter orkesteropstillingen kan anføres en **Note til dirigenten**

Typisk denne:

"[Især i] I blæserstemmerne forekommer stedvis buer, som ikke har endepunkt ved en node, men er ført frem til taktstregen før en pause. Meningen med denne praksis, som bl.a. ses i forspillet til Wagners *Parsifal* (t. 84 og 89), er, at tonen udholdes i sin maksimale længde. I nærværende partitur forekommer sådanne buer i t. ..."

Derpå følger NODEDELEN.

KILDER OG KRITISK BERETNING

Revisionsberetningen leveres ikke sammen med noderne (med mindre, der er tale om bogtrykte udgaver), men udarbejdes som et separat dokument, der lægges som pdf-fil på Internet (www.langgaard.dk/RLU). Nedennævnte rækkefølge angiver standardopstillingen af den kritiske beretning. I bind med mange enkeltværker er der af praktiske grunde valgt en anden disposition, således at kildebeskrivelserne står til sidst. Se fx de tre bind med sange, som er model for denne opstilling.

Kilder

Dette afsnit rummer 'objektive', detaljerede kildebeskrivelser. De enkelte enheder bogstaveres efter kildemæssig betydning **A, B, C** osv. Eventuel benyttes fx **C1, C2** osv., hvis der er tale om grupper af ensartede manuskripter, som med fordel kan beskrives som en samlet enhed.

Hver kildebeskrivelse omfatter nedennævnte standardelementer. Hvor det er relevant kan titel-informationen udbygges med citat af overskrifttitler, bindtitler osv. Ligeledes kan dateringinformation være omfattende. I så tilfælde kan disse hovedafsnit markeres ved indrykning af ordet "Titel:" og ordet "Dateringer:" (se som eksempel: *Antikrist*)

Bogstav. Kildetype [fx Partitur. Autograf]

Det Kongelige Bibliotek, Rued Langgaards Samling, RLS nr. xy,z. [Evt. proveniens indskydes her]. [Renskrift, hvis det skal præciseres]. Autograf. Blæk (tilføjelser og rettelser med blyant og rød farvestift). [Her noteres det også, hvis der ses fremmede personers håndskrift i kilden]

Titel: *kursiv* [alle citater i kursiv]

Dateringer: efter sats 1: - efter sats 2: - før sats 3: (signatur forekommer ved flere dateringer).

Signeret og dateret til slut:

XX blade, a × b cm; YY beskrevne sider; paginering [upag. sider i ()]: (omslagstitelside), (blank side), (titelside), (1 upag. [nodeside]), x-y, (blank side), z, (blank side), æ-å, (blank side). Indbundet/uindbundet.

Papirtype:

Påskrifter: [hvis relevant]

Indhold: [hvis relevant]

Kommentar.

Om manuskriptets 'tilstand', 'tilblivelse', 'historie' mv.

I kommentarafsnittet kan til slut medtages særligt interessante oplysninger som fx en kildes oprindelige tempoangivelser eller lignende. Hvis disse oplysninger har et stort omfang (mere end 10-20 linjer) skal de i stedet anbringes i et efterfølgende, særskilt afsnit, se nedenfor under *Supplerende oplysninger fra de beskrevne kilder*.

Eksempler:

Partitur. Autograf.

Det Kongelige Bibliotek, Rued Langgaards Samling, RLS 58,1 (mu 7505.1469). Autograf. Blæk (få rettelser og tilføjelser med blæk, rød farvestift og blyant).

Overskrifttitel: *Septet [opr. Sinfonietta] for 7 Blæseinstrumenter.*

Datering på første nodeside: *Komponeret Juli 1915 i Tyringe*

Dateret og signeret til slut: *Rud Langgaard. Komp 28-30 Juni 1915. Renskrift sluttet 15 Juli 1915 (Tyringe Sanatorium)*

16 blade, 35,5×27 cm; 32 beskrevne sider, pagineret 1-32.

Papirtype: Blad 1-3 + 8-10: *B. & H. Nr. 11 A. 6. 12.* (18 systemer); blad 4-7 + 11-16: *B. & H. Nr. 11 A. 7. 14.* (18 systemer).

A. Partiturrenskrift. Autograf.

Det Kongelige Bibliotek, Rued Langgaards Samling, RLS 25,1 (mu 7902.1771); overført 1979 fra Danmarks Radios nodebibliotek (registreringsnr. 4604). Blæk; tilføjelser i overvejende fremmed håndskrift med blæk, blyant og farvestift.

Titel: *"Hvis det nu lokker jer / mod Klippens rædselssvangre Tinde - " / (Shakespeare "Hamlet") / Hin Torden-Bolig. / Stor-Symfoni N° 10 / for stort Orkester / af / Rued Langgaard / Komponeret August 1944. / Instrumenteret 20 Januar - 20 Februar 1945.*

Dateret og signeret til slut (s. 121): *d 20 Febr. 1945 Ribe / Rued Langgaard*

64 blade, 34×27 cm; 124 beskrevne sider; paginering: (titelside), (blank side), 1-4, 4bis, 5-121, (1 side med påskrift af Launy Grøndahl), (3 blanke sider).

Papirtype: *Beethoven Papier Nr. 38^a. (28 Linien) 1942:* blad 1-48; *W.H. Nr. 9. F. 24* (24 systemer); blad 49-64.

A. Partitur. Afskrift revideret af komponisten

Det Kongelige Bibliotek, Rued Langgaards Samling, RLS 17,2. Afskrift med blæk; tilføjelser og rettelser i RLs hånd med blæk, farvestift og blyant (mange udraderinger). Blad 1 (upag.) og s. 33 (indklæbet) udelukkende i autograf.

Titel (i autograf): *Rued Langgaard: / Symfoni N° 5. / (Iste Version. (1918)) / for Orkester. / Partitur. / [For neden:] Omarbejdet. 1931. (2den Version.) / Partitur og Stemmer / i Statsradiofoniens / Musikarkiv.*

På første (upag.) nodeside (i autograf): *"Nøkken spiller for Stjernerne smaa, / han véd at til Himlen han aldrig vil naa" / (Erik Bøgh.) / Symfoni No 5.*

Overstreget overskrifttitel s. 1 (autograf): *Symfoni No 5. Version I.*

Datering til slut (i autograf): *Komp. (og instr.) Efteraar. 1918.*

28 blade, 35,5 × 26 cm; 56 beskrevne sider, pagineret: (titelside), (1 upag. nodeside), 1-54. Indbundet i biblioteksbind med F IX's monogram.

Papirtype: Blad 1: 28 systemer uden angivelse af fabrikat; blad 2-28: 24 systemer uden angivelse af fabrikat (det gælder også den indklæbede s. 33).

På s. 1 for oven i autograf: *Opført ved min Koncert 1927. April. Dirigent: Ego.* Rundt omkring findes bemærkninger under overskriften *Til Nodestikkeren*.

Faksimiler [eventuelt]

Stemma [hvis relevant]

Kronologi [hvis relevant]

Supplerende oplysninger fra de beskrevne kilder

Her kan indskydes et eller flere afsnit, som uddrager særligt interessante oplysninger fra det beskrevne kildemateriale. Se som eksempler på dette, se udgaverne af *Antikrist* og symfoni nr. 1.

Vurdering af kilderne

Dette afsnit er ikke obligatorisk, men kan skydes ind, hvor der er behov for at redegøre for udgiverens valg af hovedkilde. Afsnittet kan også betegnes *Kildediskussion*. Som eksempler på udgaver, hvor dette afsnit forekommer: *Flammekamrene* (klaver), *Antikrist*, *strygekvarteret nr. 1*

Redaktionsgrundlag

Indeholder svar på spørgsmålet om, HVAD udgiveren har gjort og omfatter følgende elementer (irrelevante punkter udelades):

- Udgavens hovedkilde ("Udgaven er baseret på værkets hovedkilde, ...er baseret på den eneste foreliggende, fuldstændige kilde...")
- Udgavens tekstgrundlag, dvs. hvorledes udgaven læser/forholder sig til hovedkildens samlede tekst (fx "Komponistens (seneste) korrektioner og tilføjelser respekteres" hvis der er markante sådanne... eller: "Udgavens tekstgrundlag er...")
- Supplerende kilder (kollation i f. t. afskrivertekst mv.) og bemærkninger hertil
- Vurdering af øvrige kilder i kildebeskrivelsen (fx [om stemmer:] "... er uden kildemæssig interesse for udgaven" eller [om skitser]: "... er af præliminær og ufuldstændig karakter og kan ikke tillægges autoritativ kildeværdi")

Eksempler:

Symfoni nr. 4

Udgaven er baseret på værkets hovedkilde, den rettede partiturfaksimil (kilde **A**). Alle komponistens korrektioner og tilføjelser respekteres, mens tilføjelser i fremmed eller uidentificeret håndskrift er udeladt. Forglemmelser, unøjagtigheder og fejl i afskriverteksten er elimineret ved kollation med autografpartituret (**B**). Fra stemmematerialet (**C**) medtages RLs egenhændige tilføjelser i paukestemmen i det omfang de supplerer eller korrigerer hovedkilden. Notaterne til Grøndahl (**D**) opfattes som provisoriske i forhold til Langgaards senere tilføjelser i partituret (**A**), men har betydning for vurderingen af et centralt kildeproblem (jfr. nf. under *Særlige redaktionelle problemer*). Kilde **E** er uden kildemæssig interesse for udgaven.

Symfoni nr. 5 (version 1)

Udgaven er baseret på værkets hovedkilde, den reviderede partiturfaksimil (kilde **A**). Komponistens seneste korrektioner og tilføjelser respekteres. Forglemmelser, unøjagtigheder og fejl i afskriverteksten er elimineret ved kollation med autografpartituret (**B**). Tilføjelser i **B**, som er kommet

til efter at afskriften er udarbejdet, lades ude af betragtning. Stemmemateriale (C) og fragmenter (D) er uden kildemæssig interesse for udgaven.

Symfoni nr. 10

Udgaven er baseret på værkets hovedkilde, det renskrevne partitur (kilde A). Den autografe, blækskrevne tekst – suppleret af komponistens blyantstilføjede metronomangivelser – udgør udgavens tekstgrundlag. Enkelte andre tilføjelser i kilden er taget redaktionelt til følge af udgiveren. Skitser og kladder (B-D) er af præliminær og ufuldstændig karakter, men er konsulteret i tilfælde, hvor hovedkilden rejser spørgsmål (kun i et enkelt tilfælde har informationer herfra dog kunnet tillægges autoritet i forhold til hovedkilden, jfr. note til t. 781 nf.). Stemmesættet (E) er uden kildeværdi for udgaven.

Violinsonate nr. 1

Udgaven præsenterer værkets reviderede version på grundlag af hovedkilden, partituret fra 1945 (kilde A). Komponistens udaterede rettelser heri respekteres. Forglemmelser og unøjagtigheder i de dele af kilden, som er i Constance Langaards afskrift, er elimineret ved kollation med det rettede autografmanuskript fra 1915 (B). Der er endvidere foretaget kollation mellem autografpassagerne i A og kilde B, primært med henblik på tilføjelse i udgaven af betydende detaljer, som skønnes oversat af komponisten eller uhensigtsmæssigt udeladt ved udarbejdelsen af A. Violinstemmen (C) er uden kildemæssig betydning for udgaven.

Forbarm dig

Udgaven er baseret på værkets hovedkilde, det renskrevne manuskript (kilde A). Der er foretaget kollation med *Anden Juledag* (B) med henblik på at konstatere eventuelle forglemmelser i A. Skitsen (C) er af præliminær og ufuldstændig karakter og kan ikke tillægges autoritativ kildeværdi.

Nemo contra Deum nisi deus ipse

Udgaven er baseret på hovedkilden, Constance Langaards afskrift (kilde A), som er den eneste komplette kilde til værket i den her udgivne version. Komponistens rettelser og tilføjelser respekteres med undtagelse af blyantsrettelser, som specifikt relaterer til *Expression* (1939). Der er foretaget kollation med det fragmentarisk bevarede og delvis afvigende autografmanuskript (B) med henblik på at konstatere afskriverfejl og forglemmelser (afvigelser, som skyldes senere tilkomne ændringer i kilde B, er ladt ude af betragtning). En række foreliggende skitseblade og fragmenter af tidlige versioner er, ligesom manuskripter til senere versioner, uden primær kildemæssig interesse i forbindelse med den version af kompositionen, som præsenteres her.

Retningslinjer for udgaven

Giver svar på spørgsmålet om, HVORDAN udgaven/udgiveren præsenterer værket redaktionelt. Der er tale om en tekst opdelt i følgende, til dels standardiserede, afsnit. Der kan foretages en omredigering af detaljer, hvis det forekommer naturligt:

Hovedafsnit

”Udgiverens tilføjelser [og rettelser *hvis relevant*] er typografisk markeret i udgaven [i partituret *hvis relevant*] ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er dog angivet med brudt streg og bueændringer som en kombination af hel og brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. [Faste fortegn for... er tilføjet af udgiveren *hvis relevant*]. Redaktionelle kommentarer [samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i udgaven, *hvis relevant*] findes i noterne nedenfor.”

Om det der er gjort stiltiende, ’automatisk’

”Der er foretaget stiltiende komplettering for så vidt angår... [*typisk*: manglende triol- og sekstolangelser og manglende nodepunktninger]. Mindre justeringer af uegalt anbragte buer, foredragsbetegnelser, artikulationstegn, dynamiske angivelser og spilletekniske anvisninger [*det irrelevante udelades*] er foretaget uden videre.”

Håndtering af særlige kildeforhold.

Typisk: "Komplettering og korrektion foretaget i henhold til kilde **B** er ikke typografisk markeret i udgaven, men dokumenteres i noterne nedenfor."

Også om notationsmåder, der er bibeholdt, fx "Langgaards uensartede brug af *marcato*, *martellato* og *fz* er bibeholdt" eller "De sporadiske pedalangivelser gengives i udgaven som de står i partituret (kilde X)."

Gentagelser og parallelpassager

Standardvendingen er : "Passager, der gentages, er redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret. Det drejer sig om følgende passager (de i parentes nævnte forskelle er bibeholdt i udgaven):

- t. xx = t. yy"

"Desuden forekommer følgende musikalsk parallelle passager, hvor en begrænset [en vis] gensidig komplettering [og notationsmæssig egalisering *hvis relevant*] har fundet sted:

- t. xx ~ t. yy"

Hvis der ikke er en oversigt over disse gentagelser og passager, kan forkortede formuleringer anvendes:

"Passager, der gentages, samt parallelsteder er redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret."

"Passager, der gentages, samt parallelsteder er redaktionelt kompletteret (vice versa), og der er tilstræbt egalisering af inkonsistent notation."

Passager, der gentages, er redaktionelt kompletteret (vice versa); dette gælder til en vis grad også passager med parallelt musikalsk indhold."

Det er også muligt at 'gemme' disse oplysninger, især hvis de har et relativt lille omfang, til noteapparatet, hvor der fx kan skrives: t. 12-17 kompletteret redaktionelt i overenst. med t. 123-128.

Eksempler:***Symfoni nr. 4***

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er dog angivet med brudt streg og bueændringer som en kombination af hel og brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinet 1-2 er tilføjet af udgiveren. Redaktionelle kommentarer samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i udgaven, findes i noterne nedenfor.

Der er foretaget stiltiende komplettering for så vidt angår manglende triol- og sekstolangivelser samt manglende nodepunkteringer. Mindre justeringer af uegalt anbragte dynamiske angivelser er foretaget uden videre.

Vanskeligt identificerbare tilføjelser i hovedkilden (**A**), som af udgiveren tillægges autenticitet, er medtaget på redaktionelt niveau, dvs. med typografisk markering i noteteksten. Langgaards sent tilføjede, dansksprogede kommentarer er integreret i udgaven på den måde, at de så vidt muligt er omskrevet til gængse eller gennemskuelige notationsformer eller italienske begreber. Subsidiært er indholdet præsenteret som fodnoter eller på anden vis.

Passager, der gentages, er redaktionelt kompletteret (vice versa) og notationsmæssigt egaliseret. Det drejer sig om følgende passager (de i parentes nævnte forskelle er bibeholdt i udgaven): ...

Desuden forekommer følgende musikalsk parallelle passager, hvor en begrænset gensidig komplettering har fundet sted: ...

Symfoni nr. 5

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er dog angivet med brudt streg og bueændringer som en kombination af hel og brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinet 1-3 er tilføjet af udgiveren. Redaktionelle kommentarer samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i udgaven, findes i noterne nedenfor.

Der er foretaget stiltiende komplettering for så vidt angår manglende triol- og sekstolangivelser og manglende nodepunkttering. Mindre justeringer af uegalt anbragte buer, foredragsbetegnelser og dynamiske angivelser er foretaget uden videre.

Komplettering og korrektion i henhold til kilde **B** er ikke typografisk markeret i udgaven, men dokumenteres i noterne nedenfor.

Passager, der gentages...

Symfoni nr. 15

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er dog angivet med brudt streg og bueændringer som en kombination af hel og brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinet 1-2 er tilføjet af udgiveren. Redaktionelle kommentarer samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i udgaven, findes i noterne nedenfor.

Der er foretaget stiltiende komplettering af artikulationstegn i anden-blæserstemmer, i campane-stemmen og i korsatsen: I autografpartituret noterer Langgaard første- og anden-blæserstemmerne i ét system (ligesom i udgaven). De steder, hvor han noterer førstestemmen med opadvendt hals og andenstemmen med halsen nedad, anfører han konsekvent kun ét artikulationstegn, nemlig over systemet. Det er åbenlyst underforstået, at angivelserne i homofone passager gælder begge blæserstemmer, hvorfor manglende angivelser i disse tilfælde er tilføjet i udgaven uden typografisk markering eller note. – Langgaard anvender en tilsvarende notation i campane-stemmen. Klokketonerne $cis^1 - e^1$ er i manuskriptet noteret med halsen op hhv. ned, men martellato-angivelsen er kun anbragt over den øverste tone, selv om den må gælde begge toner (i udgaven noteres de to toner på én hals og med ét martellatotegn). – Endelig findes en tilsvarende notationsmåde i den firstemmige korsats, som i kilden er noteret på to systemer med halse op og ned. Der er generelt kun anbragt ét artikulationstegn ved hvert system, i reglen over T1 og over B1, selv om angivelserne gælder alle fire stemmer. De manglende angivelser (typisk i T2 og B2) er stiltiende tilføjet [...]

Tilføjelse af manglende nodepunkttering og justering af uegalt anbragte dynamiske angivelser er foretaget uden videre.

Passager, der gentages ...

Finalen rummer desuden utallige næsten-gentagelser af de første otte takter (2+2 og 2+2 takter). Notationen er meget uensartet, hvad angår buer, dynamik og artikulation. I de fleste tilfælde synes der at være tale om arbitrære forskelle eller om udeladelser begrundet med, at en passage skal spilles ”som før”. Notationen er i betydelig grad egaliseret af udgiveren, dog med størst konsekvens inden for følgende, parvis parallelle passager (kildens uensartede brug af *fz* og *marc.* er dog bibeholdt): ...

Særlige redaktionelle problemer

Her kan indskydes et afsnit, der handler om, hvordan udgiveren har løst særlige redaktionelle problemer. Dette kan også være beskrevet i afsnittet ”kildevurdering”, hvis det har relation til kildevalget og hovedkildeproblematikken og forekommer mere logisk her. Som eksempel på udgaver, der har et afsnit om særlige redaktionelle problemer, se: *Symfoni nr. 4* og *symfoni nr. 11*.

Noter

Noterne omfatter udgiverens supplerende information om forholdet mellem *hovedkilde* og *udgave* – *ud over* det, der omfattes af overfor beskrevne systematisk foretagne kompletteringer osv.

Noterne omfatter således som standard

- kommentarer til og begrundelser for alle rettelser og ændringer i f.t. hovedkilden (ikke analogi-kompletteringer, der giver sig selv og kan ses i udgaven)
- oplysninger om udeladelser fra hovedkilden
- oplysninger om orienteringsfortegn i rund parentes, som ikke skyldes udgiveren, men komponisten
- oplysninger om enkeltstående kildemæssige forhold af interesse, fx varianter

Indledningspassus

Ganske ofte vil noten rumme forskellig information, ud over de konkrete kommentarer til redaktionelle dispositioner. I disse tilfælde forsynes med en lille indledning, der fortæller, hvad man kan forvente at finde her.

Eksempler:

Symfoni nr. 10

Ud over redaktionelle kommentarer registreres her alle tilføjelser til kilde **A**'s blækskrevne tekst, med undtagelse af RLs egenhændige metronomangivelser og Grøndahls fremhævninger af i forvejen noteret dynamik mv. Det er anført, hvorvidt disse tilføjelser er taget redaktionelt til følge eller udeladt.

Symfoni nr. 4

Omfatter redaktionelle kommentarer, herunder oplysninger om

- tilføjelser og rettelser foretaget i udgaven i henhold til kilde **B** og **C** (uden typografisk markering i udgaven)
- tilføjelser og rettelser i **A**, som efter udgiverens skøn er autentiske og som er medtaget redaktionelt (med typografisk markering i udgaven)
- komponistens dansksprogede kommentarer i **A** (og hvorledes disse er redaktionelt behandlet)
- udgiverens udeladelser fra **A** og **B**, herunder afskrivertilføjelser i **A** samt et udvalg af særlig markante, men uidentificerede og tvivlsomme tilføjelser i **A**

Symfoni nr. 5

Omfatter redaktionelle kommentarer, herunder oplysninger om rettelser og tilføjelser foretaget i henhold til kilde **B** (ikke typografisk markeret i udgaven) samt udeladelser fra **A** og **B**.

Rækkefølge af oplysninger i noterne

- takt (taktgruppe) - spalte for sig
- stemme/instrument (instr.gruppe)(hvis relevant) - spalte for sig
- nodenr. i takten (hvis relevant):
- genstand for kommentaren
- handling - *tilføjet*, *rettet fra-til* eller *udeladt*
- begrundelse/kilde

Inden for samme takt er rækkefølgen af oplysninger som følgende eksempel viser:

t. 78	–	[tankestreg - fx opl. vedr. tempobetegnelse]
	tutti	[opl. vedr. alle spillende instr. i takten]
	træblæsere	[opl. vedr. træblæserne]

	messing	[opl. vedr. messingblæserne]
	strygere	[opl. vedr. strygerne]
	fl	[opl. uden tilknytning til nodenr.]
	fl	node 1: ...
	fl, ob	node 1: ...
	fl, ob	node 2: ...
t. 78-79	fl, ob	node 1:
	fl, cl	node 1:

Terminologi i noter

iht. (i henhold til) kilde **B** betyder: overført fra samme sted i sekundær kilde (**B**)

i overensst. med betyder overført fra en identisk takt i samme stemme i hovedkilden, eller fra en identisk takt i en autoritær kilde, som ikke er hovedkilden

i analogi med betyder: overført fra et parallelsted i hovedkilden (en anden stemme og/eller en anden, ikke identisk takt)

Forkortelser og særlige betegnelser

Der anvendes i noterne kun tegn for kryds (#), dobbeltkryds (**), b (b) og opløsningstegn (♯) samt nodeværdier (fx ♩ ♪ ♫) og pauser (fx ♪ ♫ ♯) samt et "o" (nul) for "løs streng" – andre ting skrives med ord og tal og med anvendelse af nedennævnte begreber og forkortelser. I visse udgaver er der dog indført grafisk gengivelse af dim., cresc. og cresc./dim., hhv. > < og <> ; anvendelsen af disse er ikke obligatorisk.

bindebue = bindebue

bue = alle buer, som ikke er bindebuer

cresc.kile = "hårnål"

cresc./dim.kile = "fisk"

dim.kile = "hårnål"

marc. = >

martellato = ^

mezzo stacc. = kombination af stacc. og ten.

stacc. = ·

staccatissimo = †

stacc. duro = kombination af stacc. og martellato

stacc. forzato = kombination af marc. og stacc.

ten. = –

Hvis kildens ord citeres benyttes kursiv, fx *diminuendo*, *stacc.*

Ord tilføjet med fremmed hånd i kildeteksten anføres i citationstegn ("diminuendo", "ten.").

Tonehøjder angives som fx C, g² og fis³ (h kaldes h, b kaldes b i den danske tekst). Der referes til noteret tonehøjde.

I klaver-, celeste-, harpe- og orgelsstemmer refereres til

hh = "højre hånd = øv. system

vh = "venstre hånd" = ned. system

ped = pedalsystem

Nodeværdier og pauser angives (hvis der ikke er brugt nodetegn): helnode, punkt. halvnode, fjerdedelspause osv.

Hvor det er praktisk refereres til fx "4. fjerdedel" eller "sidste fjerdedel" i en takt.

Der benyttes små bogstaver og der afsluttes ikke med punktum. Afsnit i en længere udredning skilles med semikolon.

Eksempler:

1	tutti	node 1: seks steder har RL i manuskriptet skrevet <i>Dis</i> eller <i>Dis!</i> ved første node; jfr. udgiverens forod i partituret
	campane	RLs note <i>Meget skarpe Klokketemt af og til</i> flyttet til t. 15
3	vl 2	ces ¹ rettet til enharmonisk h i analogi med t. 23, 43, 60, 63 og 112
5	vl 1	node 3: overflødigst ÷ udeladt
6	vl 1	node 2: overflødigst ÷ udeladt
39	vl 2	RL skriver <i>som første Violin</i> i t. 36 til og med 38 - det fremgår utvetydigt af notationen, at vl 2 skal ophøre i t. 38, selv om t. 39 er tom
56	vl 1	node 1: overflødigst ÷ udeladt
71	ob	f rettet til ff i analogi med fag og t. 147
72	tutti	stort ff tilføjet i A med farvestift midt på siden mellem tr- og vl-systemerne; udeladt
76	vla	node 3: overflødigst ÷ udeladt
91	-	<i>Funébre</i> korrigeret til <i>Funebre</i>
101	fag, cor, vl 2	sekstol-angivelser tilføjet af udgiveren i analogi med vl 1 og vlc
118	vlc	node 5: overflødigst ÷ udeladt
126	ob	gentaget p udeladt
130	-	opr. tempobetegnelse <i>Langsomt</i> udstreget i A ; udeladt

14	pno hh, vh	akkord 3: ÷ for g og g ¹ tilføjet af udgiveren (dominantfunktion til efterfølgende akkord)
19	vl	node 3-4 (efterslag): bue tilføjet iht. B
20, 21	vl	0 tilføjet iht. B
24	vl	node 3: tr tilføjet iht. B
41	vl	node 4-11: én bue rettet til to buer iht. B
48	vl	voldsomt tilføjet iht. B
55	pno hh	sidste akkord: ÷ for g ¹ tilføjet af udgiveren (dominantfunktion til efterfølgende akkord)
62	vl	node 1-2: uklar rytmisk notation i A ; justeret iht. B
64	pno hh	akkord 2: RL har måske glemt b for e ¹ , men notationen efterlader ikke i sig selv tvivl om det noterede e
67	vl	node 1: B har eis ² , hvilket tolkes som en skrivefejl
68	vl	A har kun 8 ^{va} ved node 1; justeret iht. B
69	vl	node 1: i A er forslagsnoden noteret før taktstregen (altså i t. 68); justeret iht. B node 1-2 (e ²): 0 tilføjet iht. B node 3-7: uoverensst. buer i A og B ; B følges pga. større overensst. mellem frasering og dynamik

1-22, 92-107	-	første side (s. 75 i A if. opr. pag.) rummer følgende notat: <i>NB Blyantforandringer indføres i Orkesterstemmer samt Slutningen Pag. 91-92. R.L. 1925; de nævnte, sekundære blyantsforandringer i passagen t. 1-22 og i gentagelsen t. 92-107 er atter udraderet; den omtalte slutning fra 1925 er sekundær og derfor udeladt i udgaven til fordel for en tidligere slutning, jfr. noter til t. 117-165</i>
1	-	<i>Lento religioso quasi adagio</i> er sekundært rettet til <i>Sostenuto religioso</i> (som atter er ændret til <i>Sostenuto esaltato</i>)
2-3, 6-7	str	over vl 1 er med blæk i A tilføjet cresc./dim.kiler, antagelig sekundært; udeladt
3	vla 2	node 3: A har dobbeltgreb (eller div.) med tonerne d og f; f udeladt, idet der er tale om en skrivefejl (RL har haft C som kilde, i denne er vla 1-2 noteret i ét system)
8	vla 2	node 1: sekundær blyantoverstregning af ÷ ignoreret

9-11	vl 2, vla, vlc	sekundære rettelser med blæk (og blyant) ignoreret
15-16	str	dim.kile tilføjet iht. D
24	ob	sekundær blyantsrettelse ignoreret
26	vl 1	node 4: sekundær blyantoverstregning af # ignoreret
27-28	ob, cl, fag. cor	cresc./dim.kile meget uegalt anbragt i A ; justeret med støtte i C og D
28-29	træ	over fl 1 er med blæk i A tilføjet cresc./dim.kile, antagelig sekundært; udeladt
30	vl 1	node 4-5: sekundær blyantoverstregning af # og h ignoreret